

DZIEDZICTWO NARODOWE W POLSKIM PORZĄDKU KONSTYTUCYJNYM

JACEK SOBCZAK *

DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.20/j.sobczak

W znaczeniu potocznym „dziedzictwo” to majątek ruchomy albo nieruchomy, przejęty jako spadek bądź schedy, spuścizna i sukcesja¹. W nowszych słownikach języka polskiego to także „dobra kultury, nauki, sztuki itp. pozostawione przez poprzednie pokolenia” – czyli dziedzictwo kulturowe². W języku łacińskim „dziedzictwo” to *patrimonium* – oznacza w pierwszym rzędzie dziedziczony majątek, spuściznę po ojcu, posiadłość rodową, własność³, także ojcowiznę⁴. Na płaszczyźnie prawa konstytucyjnego pojęcie „dziedzictwa” wcale nie jest jednoznaczne. W preambule Konstytucji⁵ dziedzictwo wiąże się z jednej strony z narodem, z drugiej – z kulturą; mowa tu o „kulturze zakorzenionej w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnopolskich wartościach”. Dalsze wskazania preambuły nie są jednoznaczne. Można je interpretować w ten sposób, że „kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu” należy przekazać przyszłym pokoleniom, ale także, że obowiązek przekazania wszystkim pokoleniom nie dotyczy tylko „kultury zakorzenionej w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu”, lecz „wszystkiego co cenne z ponad tysiącletniego dorobku”. Dodatkową trudnością zdaje się być kwestia dziedzictwa kulturalnego, o którym mowa w treści art. 6 ust. 2 Konstytucji. Niewątpliwie częścią dziedzictwa narodowego jest dziedzictwo kulturalne. Powstaje jednak pytanie,

* Jacek Sobczak, prof. dr hab., Kierownik Katedry Prawa Ochrony Własności Intelektualnej na Wydziale Prawa SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Warszawie; e-mail: jmwsobczak@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2231-8824

¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1988, s. 498.

² S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 2003, s. 761.

³ J. Sondel (red.), *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2006, s. 718.

⁴ K. Kumaniecki (opr.), *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1968, s. 354.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.; Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, sprost. Dz.U. z 2001 r., Nr 28, poz. 319.

czy można postawić znak równości między „dziedzictwem narodowym” a „dziedzictwem kulturalnym”? Trudno zgodzić się ze stanowiskiem, że dziedzictwem narodowym jest tylko to dziedzictwo, które składa się na kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim systemie wartości, mimo że w publicystyce wielu autorów zdaje się skłaniać do tego poglądu. Niektórzy idą nawet dalej, uważając, że chodzi nie o chrześcijańskie dziedzictwo, a jedynie o katolickie⁶. W warunkach Rzeczypospolitej dziedzictwem Narodu są także, zarówno w sensie materialnym, jak i niematerialnym, przekazy kultury żydowskiej, powstałe na ziemiach: polskich, a także tatarskiej i karaimskiej, które do nurtu chrześcijańskiego nie należą. Stanowią one niewątpliwie margines dziedzictwa, ale nie powinny zostać pominięte.

W perspektywie art. 5 Konstytucji „dziedzictwo narodowe” jawi się jako wartość konstytucyjna wymagająca strzeżenia⁷. „Dziedzictwo narodowe” w refleksji prawniczej to „czynniki natury materialnej i duchowej, zaistniałe w historii państwa i społeczeństwa polskiego, świadczące o jego tożsamości, równej pozycji wśród innych narodów, a także stanowiące zaczyn dalszego rozwoju”⁸. Problem jednak w tym, czy ten obowiązek strzeżenia dziedzictwa narodowego, wynikający z treści art. 5 Konstytucji, jest strzeżeniem „dziedzictwa Narodu” w rozumieniu preambuły, czy też „dziedzictwa narodowego” oraz – w dalszej perspektywie – jaki jest zakres wspomnianego obowiązku?

Zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze wskazuje się, że brak legalnej definicji dziedzictwa narodowego nie pozwala uznać przepisu art. 5 Konstytucji za podstawę obowiązków prawnych, spoczywających rzeczowo na właściwych organach, insty-

⁶ G. Horst *Co oznacza „dziedzictwo chrześcijańskie”?*, w: „Europa dla Chrystusa!” http://www.europe4christ.net/fileadmin/media/pdf/polish/List_do_Europy_5.pdf (dostęp: 8.09.2018); J.M. Jackowski, *Chrześcijańskie dziedzictwo narodu*, „Niedziela Ogólnopolska” 2016, nr 16, s. 38; M. Przeworski, *Kościół katolicki w Polsce dziś*, <http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=4501> (dostęp: 8.09.2018); *Kultura wyrazem człowieczeństwa i tożsamości narodów*, <http://civitaschristiana.pl/kultura-wyrazem-czowieczestwa-i-tosamoci-narodow/> (dostęp: 8.09.2018); O. Szczypiński, *Chrześcijaństwo jako źródło kultury europejskiej w myśli Josepha Ratzingera*, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5421/chrzescijanstwo_jako_zrodlo_kultury.pdf?sequence=1 (dostęp: 8.09.2018); S. Mulvey, *Wartości europejskie – zjednoczeni w różnorodności?*, http://www.bbc.co.uk/polish/040114_europe_values.shtml (dostęp: 8.09.2018); o. dr hab. N. Brzózka, *Chrześcijaństwo, Kościół, demokracja*, <https://idmjp2.pl/index.php/pl/wydarzenia/prelekcje/1157-wyklad-otwarty-chrzescijanstwo-kosciol-demokracja> (dostęp: 8.09.2018); Ł. Cieślak, *Chrześcijaństwo – religia państwa i Kościoła*, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/21965/015.pdf> (dostęp: 8.09.2018); J. Sosnowski, *Respekt dla wartości*, „Gazeta Wyborcza” 1993, nr 15; ks. W. Piwowarski, *Wartości podstawowe*, „Ład” 1993, nr 2; ks. W. Nasta, *Co to są wartości chrześcijańskie*, „Polityka” 1992, nr 48; ks. J. Salij, *Co to są wartości chrześcijańskie*, „Polityka” 1992, nr 48; ks. M. Krapiec, *Teokracja*, „Gazeta Wyborcza” 1993, nr 215; zob. w tym temacie także ks. A. Zwoliński, *Wprowadzenie do rozważań o narodzie*, Kraków 2005, s. 56 i nast.

⁷ W judykaturze podkreślono, że ustawodawca konstytucyjny ujmował zarówno pojęcie „strzeże”, jak i wymiennie stosowane pojęcie „zapewnia” w sposób szeroki, obejmujący wszelkie formy działania państwa. Przypomniano przy tym, że o tym za pomocą jakich instrumentów zadanie państwa może być realizowane, decyduje charakter zadania oraz wynikający z innych przepisów Konstytucji ograniczenia działań władzy publicznej. Por. Uzasadnienie wyroków Trybunału Konstytucyjnego: z 8 października 2007 r. sygn. akt K 20/07 OTK – A 2007, Nr 9, poz. 102; z 25 maja 2016 r., sygn. akt Kp 2/15, OTK – A 2016, poz. 23.

⁸ Zob. P. Sarnecki, *Uwagi do art. 5 Konstytucji*, w: L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, wyd. drugie uzupełnione, Warszawa 2016, s. 234.

tuczach oraz obywatelach. Nie odbiera to jednak wartości deklaracji konstytucyjnej jako wytycznej działania wszystkich organów państwa w zakresie ich właściwości dotyczącej dziedzictwa *sensu largo*⁹. W judykaturze zwraca się uwagę, że wprawdzie wyrażenia „dziedzictwo narodowe” oraz „narodowe dziedzictwo kulturalne” nie mają definicji legalnej na poziomie konstytucyjnym, jednak kontekst językowy, w jakim słowo „dziedzictwo” zostało użyte w preambule oraz w art. 5 Konstytucji, pozwala przyjąć, że prawodawca konstytucyjny nawiązał do koncepcji solidarności pokoleniowej oraz ciągłości tradycji kulturalnych i ustrojowych Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰.

W literaturze sformułowano pogląd, że strzegąc dziedzictwa narodowego, spłacamy poprzednim pokoleniom „dług wdzięczności”, o którym stanowi wstęp do Konstytucji – za walkę tych pokoleń o niepodległość i za tworzoną przez nich kulturę. Jednocześnie zauważono, że spełnieniem takowego obowiązku jest nie tylko zachowanie owego dziedzictwa narodowego w stanie nienaruszonym, lecz także jego przekazanie¹¹. Rozwiązując problem treści dziedzictwa narodowego, Paweł Sarnecki stał na stanowisku, że „dziedzictwo narodowe to nie tylko zaszłości, z których społeczeństwo polskie może czynić powód do dumy, lecz również i te, które słusznie są potępiane – o ile mogą służyć jako element społecznej edukacji”¹².

Na tym tle rysuje się problem pojmowania narodu, w odniesieniu do którego w preambule Konstytucji użyto dużej litery, lecz w art. 5 i 6 ust. 2 posłużono się małą. Zdaniem L. Garlickiego pojęcie narodu ma charakter filozoficzno-społeczny, a nie etniczny, przy czym narodu polskiego w rozumieniu konstytucyjnym nie można utożsamiać z ogółem osób narodowości polskiej, pozostawiając poza jego zakresem obywateli innej narodowości; przedstawiciele mniejszości narodowych natomiast – w świetle art. 27 i art. 35 ust. 1 i 2 Konstytucji – mają prawo do zachowania tożsamości. Wskazuje on przy tym, że z jednej strony rzeczywistym źródłem władzy są decyzje tylko tych obywateli, którzy posiadają prawo wyborcze, z drugiej jednak Konstytucja w treści art. 6 wspomina o „Polakach zamieszkałych za granicą” (art. 6 ust. 2 Konstytucji), wychodząc poza tradycyjne kryterium obywatelstwa. W tej sytuacji L. Garlicki stwierdza, że formułowanie precyzyjnej definicji narodu nie jest ani możliwe, ani potrzebne, gdyż kryterium decydującym jest posiadanie praw wyborczych¹³. Według Z. Witkowskiego używane w treści Konstytucji pojęcie „naród” ma znaczenie poli-

⁹ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 8 października 2007 r. sygn. akt K 20/07 OTK – A 2007, Nr 9, poz. 102; J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, Kraków 2001, t. II, s. 514.

¹⁰ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 25 maja 2016 r., sygn. akt Kp 2/15, OTK – A 2016, poz. 23. Godzi się w tym miejscu jedynie zaznaczyć, że ustawodawca wskazał kryteria wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa, nowelizując art. 1 pkt 6 Ustawy z 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Ustawy o muzeach w części dodającej art. 14a ust. 2 do Ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. z 2014 r., poz. 1446.

¹¹ M. Florczak-Wątor, *Uwagi do art. 5 Konstytucji*, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. I Komentarz, art. 1–86, Warszawa 2016, s. 289.

¹² P. Sarnecki, *Uwagi do art. 5 Konstytucji*, w: L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, wyd. drugie uzupełnione, Warszawa 2016, s. 234.

¹³ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2016, s. 70.

tyczne, a nie etniczne. Polityczna definicja narodu, zdaniem tego autora, jest zarówno trwałym składnikiem tradycji Polski, jak i czynnikiem integrującym wszystkich, którzy mają obywatelstwo Rzeczypospolitej i czują się odpowiedzialni za jej dobro. Podkreśla on, że naród jest wspólnotą prawną, która tworzą wszyscy obywatele, zauważając, że pojęcie narodu bez przymiotnika jest dość ogólne i niesprecyzowane. Takie ujęcie miało charakter celowy. Wskazuje on, że pojęcie narodu ustrojodawca odnosi do sformułowania „wspólnota wszystkich obywateli” (art. 1 Konstytucji). W preambule podkreślono „my Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej”, ale w dalszej części, w art. 6 ust. 2 Konstytucji, mowa o „Polakach zamieszkałych zagranicą”¹⁴.

P. Sarnecki zauważał, że Konstytucja nie może podawać definicji narodu, gdyż nie jest to pojęcie prawnicze, a tym bardziej konstytucyjne, lecz polityczne bądź socjologiczno-polityczne, a jego treść winna być ustalona w drodze analizy i wykładni przepisów prawnych. Podkreślał on, że naród żyjący we własnym państwie „jest pewną wspólnotą (zbiorowością) spójną przez liczne więzi społeczne wykształcone na przestrzeni dziejów oraz przez pewne emocje (patriotyzm), połączoną również wspólną historią”. Konstatuje dalej, że polityczne pojęcie narodu, używane w konstytucjach, różni się od pojęcia narodu stosowanego w etnografii czy etnologii, gdzie istotna jest przede wszystkim wspólnota¹⁵. B. Banaszak zwracał uwagę, że w nauce upowszechnił się pogląd nawiązujący do francuskiej doktryny prawa konstytucyjnego, w myśl którego naród jest zbiorowością polityczną, obejmującą wszystkich obywateli bez względu na przynależność etniczną. Jego zdaniem Konstytucja traktuje naród w sensie politycznym jako zbiorowość bezpośrednio decydująca o swoich prawach. Podziela pogląd, że naród w Konstytucji nie jest ujmowany w kategoriach etnicznych, chociaż pewne wątpliwości co do tego muszą zrodzić się na tle sformułowań preambuły¹⁶. Ze stanowiskiem, iż użyte w Konstytucji pojęcie narodu nie jest tożsame z jego etnicznym znaczeniem, zgadza się M. Gulczyński¹⁷.

Dokonujący przeglądu stanowisk prezentowanych w doktrynie K. Działocha wskazuje, że nie ma w zasadzie kontrowersji co do tego, że konstytucyjne pojęcie narodu nie odnosi się do sfery etnicznej, lecz oznacza szerszą wspólnotę. Konstatuje także, że formuły preambuły, w których mowa o „Narodzie Polskim” jako o „wszystkich obywatelach” Rzeczypospolitej, nie można uważać za definicję o charakterze prawnym¹⁸. Interesujące wydaje się stanowisko W. Orłowskiego, który zauważa, że Konstytucja zarówno we wstępie, jak i w części artykułowanej odnosi się do narodu w sensie etnicznym i politycznym, jednak podstawowym pojęciem jest naród w znaczeniu politycznym¹⁹.

¹⁴ Z. Witkowski, w: Z. Witkowski, A. Bień-Kacała (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2015, s. 82.

¹⁵ P. Sarnecki, w: *Prawo konstytucyjne RP*, wyd. 7, Warszawa 2008, s. 177–178.

¹⁶ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, wyd. 7, Warszawa 2015, s. 221; tegoż, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 63.

¹⁷ M. Gulczyński, *Zasada zwierzchnictwa narodu*, w: W. Sokolewicz (red.), *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, Warszawa 1998, s. 110.

¹⁸ K. Działocha, *Uwagi do art. 4 Konstytucji*, w: L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, Warszawa 2007, s. 9. Stwierdzenie to nie zostało powtórzone przez tego Autora w wydaniu drugim tego Komentarza.

¹⁹ W. Orłowski, w: W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, Warszawa 2009, s. 249 i nast. W literaturze przypomina się, że

Konstytucyjne pojęcie Narodu Polskiego nie może być sprowadzane tylko do osób narodowości polskiej. Stanowisko takie jednoznacznie prezentował w orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny²⁰. Wynika to jednoznacznie także z treści art. 4 Konstytucji. Pojęcie „narodu”, jakim posługuje się Konstytucja, oznacza więc szerszą wspólnotę, a nie tylko wspólnotę kulturową bądź etniczną²¹. Tezie tej zdaje się jednak przeczyć treść art. 6 Konstytucji, gdzie mowa o równym dostępie od dóbr kultury, „będącym źródłem tożsamości Narodu Polskiego, jego trwania i rozwoju”. Nie może być wątpliwości, że dobra kultury, będące źródłem tożsamości Ormian, Tatarów, Karaimów, Niemców, Żydów będących obywatelami polskimi, są różne od tych dóbr kultury, które są źródłem tożsamości Narodu Polskiego jako narodu etnicznego. Opowiadając się za szerokim rozumieniem treści art. 6 ust. 1 Konstytucji, można stwierdzić, że Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej

w okresie przygotowywania Konstytucji wskazania w preambule na Naród Polski dopominała się opozycja, przeciwstawiając się formule „My obywatele polscy”. Za wprowadzeniem formuły mówiącej wprost o Narodzie Polskim optował także ks. prof. J. Krukowski, przedstawiciel Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski, wskazując na możliwość mówienia o narodzie w sensie politycznym. Por. M. Piechowiak, *Uwagi do preambuły*, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. I..., op. cit., s. 134.

²⁰ Trybunał stwierdził, że dla ustalenia przynależności do Narodu Polskiego w rozumieniu preambuły nie mają znaczenia żadne – poza obywatelstwem – czynniki, choćby takie jak narodowość, rasa czy wyznanie, a istotą przynależności do tak pojętego Narodu Polskiego jest poczucie państwowe uzewnętrzniane przez posiadanie polskiego obywatelstwa. W dalszej części podkreślono, że ustrojodawca „traktuje naród polski pisany małymi literami jako wspólnotę nie tyle etniczną (w ścisłym znaczeniu „wspólnoty krwi”, co byłoby bezprzedmiotowe wobec migracji i mieszania się różnych narodowości, zarówno w wielonarodowej I i II Rzeczypospolitej, jak i w wyniku wojen i przemarszów obcych armii) ile kulturową”. Por. Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 25 maja 2016 r., sygn. akt Kp 2/15, OTK – A 2016, poz. 23 oraz z 21 września 2015 r., sygn. akt K 28/13. W wyroku Kp 2/15 wywieziono, że ustrojodawca w Konstytucji zakładał, że Naród jest wspólnotą, w ramach której istnieje międzypokoleniowa więź, wyrażająca się w uniwersalnych wartościach, z którymi związany jest zbiór usystematyzowanych zasad i dyrektyw, wskazujących jak osiągać te wartości, a z jakich metod, dążąc do nich, zrezygnować. Wykładając treść preambuły, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż w pełni podziela pogląd, że Konstytucja posługuje się pojęciem narodu w sensie politycznym, a nie etnicznym i w rozumieniu norm konstytucyjnych, u których podstaw legło sformułowanie preambuły, pojęcie naród określa wspólnotę, którą tworzą obywatele Rzeczypospolitej (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 maja 2004 r. sygn. akt K 15/04, OTKA 2004, nr 5, poz. 47). Podobne stanowisko zostało sformułowane w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 2005 r. (K 24/04, OTKA 2005, nr 1, poz. 3), w którym stwierdzono, że naród ma być pojmowany jako ogół obywateli, a nie w sensie etnicznym (pkt 9 rozważań Trybunału w uzasadnieniu).

²¹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 55; Z. Witkowski, *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2009, s. 62–66. Jak zauważyła K. Działocha formuła, którą posłużono się we Wstępie, zestawiona z tym, że w części artykułowanej, zwłaszcza w przypisach dotyczących praw jednostki, odwołuje się ustrojodawca do terminu „obywatel” przemawiają za tym, że ustrojodawca posiłkował się prawnym pojęciem narodu. Zob. K. Działocha, *Uwagi do art. 4. Konstytucji*, w: L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. V, Warszawa 2007, s. 9.

źródłem tożsamości, nie tylko swoim obywatelom narodowości polskiej, lecz także tym obywatelom²², którzy należą do mniejszości narodowych²³.

Warto zauważyć, że w myśl preambuły obywatele aktualnie tworzący Naród Polski są „złączeni więzami wspólnoty z naszymi rodakami rozsianymi po świecie”. Formuła ta musi rodzić wątpliwości prawne. Jej prosta interpretacja nakazywałaby stwierdzić, że chodzi o osoby narodowości polskiej przebywające poza jej granicami. Przeczyłoby to jednak ugruntowanej konstatacji, że użyte w Konstytucji poje-

²² Obywatelstwo stanowi instytucję prawną osadzoną w prawie konstytucyjnym, międzynarodowym i administracyjnym, głęboko powiązaną nie tylko z państwem, lecz także ze społeczeństwem, mającą swój wymiar psychologiczny i socjologiczny. W literaturze zwykle podkreśla się, że obywatelstwo to trwałe lub względnie trwałe, zarówno w aspekcie czasowym, jak i przestrzennym, węzeł prawny łączący jednostkę (osobę fizyczną) z państwem. Zob. J. Jagielski, *Obywatelstwo polskie: zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998, s. 16–17; Z. Sokolewicz, *Obywatelstwo a narodowość. Uwagi w związku z ustanowieniem obywatelstwa Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 1997, nr 1, s. 13–35; J. Trzciniński, *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Warszawa 2006, szczególnie s. 181–236; tegoż, *Obywatelstwo w Europie. Idea i jej wyraz formalny w perspektywie historycznej*, „Studia Europejskie” 2002, nr 2, s. 45–67; M. Wyrzykowski, *Obywatel i biurokracja*, w: *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, Warszawa 1993, s. 52; M. Magoska, *Obywatel w procesie zmian*, Kraków 2001, s. 38 i nast.; E. Smoktunowicz, *Status administracyjno-prawny obywatela*, w: *System prawa administracyjnego*, Wrocław 1980, t. IV, s. 7 i nast.; *Wielka encyklopedia prawa*, red. E. Smoktunowicz, Białystok–Warszawa 2000, s. 541. W myśli socjologicznej, głównie pod wpływem T.H. Marshalla, podkreśla się, iż obywatelstwo kształtuje publicznoprawny status osoby fizycznej, zakres jej praw i obowiązków. Zob. T.H. Marshall, *Class, Citizenship and Social Development*, London 1963, *passim*. Zdaniem T.H. Marshalla istnieją trzy wymiary obywatelstwa: cywilny, polityczny i społeczny. Obywatelstwo w znaczeniu cywilnym to prawa obywatelskie (*civil rights*), a w zasadzie wolności obywatelskie, właściwe i przynależne wszystkim osobom fizycznym wchodzącym w skład określonego społeczeństwa, pojmowanego jako wielka grupa społeczna tworząca państwo, zaskarżalne przed sądem i niepodlegające arbitralnej odmowie ze strony państwa ani jakichkolwiek innych podmiotów. Wymiar społeczny obywatelstwa to gwarancje socjalne, prawo do odpowiedniego poziomu życia, ochrony zdrowia, możliwości kształcenia się, korzystania ze świadczeń społecznych, dorobku kulturalnego. W doktrynie konstatuje się stałe rozszerzanie zakresu pojęcia „obywatelstwo”, będące rezultatem modernizacji społeczeństwa, różnicowania strukturalnego, czego skutkiem jest powstawanie nowych instytucji i przekształcanie się dotychczasowych prostych struktur społecznych w złożone. Zob. T. Parsons, *The System of Modern Societies*, New York 1971, s. 23. Zob. także R. Holton, B.S. Turner, *Parsons and Modernity*, London 1986, s. 17. Według J. Habermasa istnieją dwie wizje obywatelstwa. Pierwszą z nich wywodził z liberalnej tradycji prawa naturalnego Johna Locke’a, gdzie przynależność obywatela oparta jest na regulacjach prawnych, określone są swobody i wolności, które powinny być zapewniane przez władzę, a podstawową wartością jest życie prywatne, które państwo ma zabezpieczać. Drugą wiązał z tradycją klasyczną i myślą Arystotelesa. Według tej koncepcji obywatel jest podmiotem kształtującym wolę polityczną wspólnoty, a jego przynależność do państwa oparta jest na zbiorowym kształtowaniu wspólnoty na płaszczyźnie etyczno-kulturowej. W tym wypadku zbiorowość polityczna tworzy nową jakość, która określa jednostkę poprzez możliwość uczestniczenia w zbiorowym samostanowieniu. Por. J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa...*, op. cit., s. 12–16. Habermas odwołuje się przy tej okazji do koncepcji Charlesa Taylora, który zauważał, że bycie obywatelem w modelu liberalnym polega na ochronie praw jednostek i równym traktowaniu, a także na posiadaniu rzeczywistego wpływu na podejmowanie decyzji. W modelu klasycznym (arystotelesowskim), samo uczestniczenie w zarządzaniu jest istotą wolności. Zob. Ch. Taylor, *The Liberal-Communitarian Debate*, w: N.L. Rosenblum (red.), „*Liberalism and the Moral Life*”, Cambridge 1989, s. 178 i nast.

²³ W kwestii tej zob. M. Banaś, A. Krzywonos, *Prawo do obywatelstwa*, w: B. Banaszak, A. Preisner, *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 157–208; S. Konopacki, *Obywatelstwo europejskie w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Łódź 2005, s. 67–116.

cie „Naród Polski” odnosi się nie do narodu etnicznego, lecz ma znaczenie prawne i należy pod nim rozumieć obywateli polskich mogących przynależeć do różnych narodów²⁴. Wydaje się, że pojęcie „rodaków” użyte w preambule Konstytucji nie pokrywa się z pojęciem „narodu”. Rodacy to jedynie obywatele narodowości polskiej. Poczucie więzów wspólnoty z „rozszanymi po świecie” rodakami to kolejna aksjologiczna podstawa Konstytucji. Warto przy tym zauważyć, że polska Ustawa Zasadnicza deklaruje potrzebę współpracy ze wszystkimi krajami dla dobra rodziny ludzkiej, ale nie przenosi tego na grunt indywidualny, nie widzi potrzeby i możliwości współpracy między jednostkami, a w każdym razie taka współpraca nie jest jedną z wartości Konstytucji.

Kolejny problem wywołują sformułowania art. 6 ust. 1 Konstytucji, w którym zawarowano równy dostęp do dóbr kultury będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Jednocześnie w art. 6 ust. 2 zauważono, że Polacy zamieszkali za granicą winni spotykać się, z pomocą Rzeczypospolitej Polskiej, w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym. W świetle tych stwierdzeń nie ulega wątpliwości, że po pierwsze, dobra kultury są źródłem tożsamości narodu polskiego, po drugie, że dobra kultury wchodzą w skład dziedzictwa narodowego, gdyż dziedzictwo kulturalne jawi się jako część dziedzictwa narodowego. Powstaje jednak wątpliwość na tle art. 35 Konstytucji w powiązaniu z art. 6 ust. 2 Konstytucji. Dotyczy ona sytuacji, czy w treści art. 6 ust. 2 Konstytucji mowa o Polakach w znaczeniu etnicznym, czy też politycznym. Innymi słowy, czy człowiek będący niegdyś obywatelem Polski, ale należący do mniejszości narodowej, będący np. Tatarem, Karaimem, Ormianinem, albo potomek takiego obywatela, czujący się Polakiem, ale mającym już inne obywatelstwo, chcący zachować związki z Polską, ma prawo oczekiwać od Rzeczypospolitej pomocy w zachowaniu związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym, także w tej części, w której jest

²⁴ Nie sposób w tym miejscu podjąć próby całościowego zreferowania bogatej i wielopłaszczyznowej dyskusji odnoszącej się do problematyki tożsamości narodowej, która podjęta została w ramach kilku dyscyplin. Kwestii tej z odwołaniem się do obszernej literatury, poświęciłem uwagę w pracy *Kryzys polskiej tożsamości narodowej, narodziny tożsamości europejskiej – antynomie, dylematy, miraże*, w: L. Dyczewski, D. Wadowski (red.), *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*, Lublin 2009, s. 227–260. Uwag tych nie sposób w tym miejscu powtarzać lub chociażby streszczać. Zob. także J. Sobczak, *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w polskim porządku prawnym*, w: J. Sobczak, A.W. Mikołajczak, B. Hordecki (red.), *Zderzenie czy dialog państw narodowych w Europie*, Poznań 2008, s. 9–43; tegoż, *Wokół problemu definicji mniejszości narodowych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2003, z. 1, s. 25–62; tegoż, *Europa mniejszości. Standardy prawne ochrony mniejszości narodowych i etnicznych oraz ich realizacja w polskim systemie prawnym*, w: *Europa XXI wieku. Perspektywy i uwarunkowania integracji europejskiej*, M. Musiał-Karg (red.), Poznań 2007, s. 167–201; J. Sobczak, *Kryzys polskiej tożsamości narodowej, narodziny tożsamości europejskiej – antynomie, dylematy, miraże*, w: M. Janowski, J. Jonczek, L. Ślepowroński (red.), *Quo vadis Europa? Kulturowe oblicza Europy*, t. I, Szczecin 2008, s. 23–51; por. także W. Konarski, *Naród, mniejszość, nacjonalizm, religia – przyczynek do dyskursu o pojęciach i powiązaniach między nimi*, w: A. Hołub (red.), *Narody...*, op. cit., s. 17–51; M. Jasińska, *Podstawowe prawa i wolności mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Politologia i Stosunki Międzynarodowe” 2007, nr 2, s. 156–168. Podkreślić należy, że wielu badaczy, m.in. J. Habermas, zauważa, że demokracja polityczna nie wymaga identyfikacji z tożsamością określoną historycznie czy kulturowo, aczkolwiek przyznaje on, że państwo narodowe doprowadziło do związku między etnicznością a demokracją – jednak uczyniło to w określonym czasie historycznym.

to dziedzictwo kulturalne mniejszości narodowej bądź etnicznej. Inaczej mówiąc: chodzi o to, czy narodowe dziedzictwo kulturalne to dziedzictwo narodu polskiego w znaczeniu etnicznym, czy też dziedzictwo, w skład którego wchodzi wszelkie przekazy kulturowe tych mniejszości narodowych i etnicznych, które zamieszkiwały na obszarze Rzeczypospolitej szlacheckiej, II Rzeczypospolitej oraz na ziemiach polskich po II wojnie światowej.

Kwestia ta wiąże się pośrednio z wieloznacznością terminu „kultura”. Pojęcie to w polskim systemie prawnym jest nader wieloznaczne. Termin ten nie posiada definicji legalnej, chociaż posługują się nim liczne akty normatywne, poczynając od Konstytucji²⁵. W literaturze zwraca się uwagę na to, iż definicje kultury zazwyczaj są oparte na wyliczeniu składników kultury, na podkreśleniu konieczności uczenia się kultury jako mechanizmu jej nabywania i wpływu na osobowość, na wskazaniu społecznego rodowodu (faktu, iż jest ona rezultatem społecznego współżycia ludzi), na podniesieniu społecznego dziedziczenia i tradycji jako sposobu tworzenia i trwania kultury, wreszcie – na stwierdzeniu, iż dana kultura jest „czymś obowiązującym w danej społeczności”²⁶. W doktrynie pojawia się wiele koncepcji pojmowania kultury i pojmowania jej związków z życiem społecznym. W większości zostały one gruntownie opisane w podręcznikach antropologii kultury i pracach poświęconych myśli społecznej²⁷.

Z „kulturą” w języku prawniczym, ale także prawnym, łączą się kwestie „korzystania z dóbr kultury” i „dostępu do dóbr kultury”. Pierwszy z tych terminów niesie z sobą zakaz tworzenia przez władze publiczne ograniczeń dostępu do dóbr kultury. Wolność ta ma charakter szeroki, przez co może wchodzić w konflikt z innymi, potwierdzonymi w aktach prawa międzynarodowego i zagwarantowanymi w konstytucjach, wolnościami i prawami, w tym także z prawem własności. „Dostęp do dóbr kultury” traktowany jest zwykle jako wolność, co przemawiałoby za zakazem reglamentacji dostępu do dóbr kultury, natomiast w praktyce akty normatywne niejednokrotnie ograniczają ten dostęp, co bywa dyktowane chęcią zachowania dóbr kultury w stanie niepogorszonym. Akty prawa międzyna-

²⁵ Zob. w tym przedmiocie A. Kłoskowska, *Kultura masowa*, Warszawa 1980, s. 9–93. Zob. także A. Kroeber, C. Kluckhohn, *Culture. A Critical Review on Concepts and Definitions*, „Papers of Peabody Museum of American Archeology and Ethnology” 1952, nr 47 (1); G. Banaszak, J. Knita, *Spoleczno-regulacyjna koncepcja kultury*, Warszawa 1994; S. Bednarek, *Pojmowanie kultury i jej historii we współczesnych syntezach dziejów kultury polskiej*, Wrocław 1995; S. Czarnowski, *Kultura*, w: *Dziela*, t. 1, Warszawa 1968; A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, Warszawa 1981; A. Kroeber, *Istota kultury*, Warszawa 1973; B. Malinowski, *Naukowa teoria kultury*, w: tegoż, *Szkice z teorii kultury*, Warszawa 1958; F. Znaniecki, *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971; G. Simmel, *O istocie kultury*, w: *Filozofia kultury. Wybór esejów*, Kraków 2007, s. 15–22.

²⁶ A.L. Kroeber, C. Kluckhohn, *Culture. A Critical Review on Concepts and Definitions*, „Papers of Peabody Museum of American Archeology and Ethnology” 1952, nr 47 (1), s. 3 i nast. <https://ia801409.us.archive.org/19/items/papersofpeabodymvol47no1peab/papersofpeabodymvol47no1peab.pdf> (dostęp: 8.09.2018). Zob. także A.L. Kroeber, *Istota kultury*, Warszawa 2002, s. 151–174 i 195–213.

²⁷ Najbardziej powszechne koncepcje to: ewolucjonizm i neowolucjonizm, marksizm, ujęcie szkoły frankfurckiej, koncepcja szkoły durkheimowskiej, historyzm, dyfuzjonizm, funkcjonalizm i myślenie systemowe, strukturalizm, psychokulturalizm, kognitywizm i postmodernizm. Zob. M. Golka, *Socjologia kultury*, Warszawa 2007, s. 23 i nast.

wego, w tym także unijnego, nakładają na państwa obowiązek tworzenia przepisów prawnych, uniemożliwiających ograniczenie dostępu do dóbr kultury. Skoro korzystanie z dóbr kultury jest wolnością i ma charakter prawa podmiotowego, co prowadzić powinno do możliwości formułowania skargi, także konstytucyjnej, w razie ograniczenia takiego dostępu²⁸.

W doktrynie zauważa się, że wolność korzystania z dóbr kultury ma przede wszystkim charakter wertykalny, a więc skutkuje obowiązkami nałożonymi na organy władzy publicznej. Nie wywołuje natomiast „efektu horyzontalnego”, bo odniesienie swobody dostępu do dóbr pozostających w rękach prywatnych mogłoby kolidować z prawem własności bądź z prywatnością życia domowego²⁹. Zgodzić się wypada z M. Piechowiakiem, że ustrojodawcy nie chodziło o kulturę w sensie opisowym, ale o kulturę opartą na określonym fundamencie aksjologicznym zawartym w chrześcijańskim dziedzictwie narodu i w ogólnoludzkich wartościach³⁰. W tej sytuacji wypada rozważyć, czy „kultura” w ujęciu preambuły jest tylko wartością, czy też także zasadą prawną³¹.

²⁸ Zob. M. Królikowski, K. Szczucki, w: M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016, s. 1688; J. Sobczak, *Wolność korzystania z dóbr kultury – standardy europejskie i konstytucyjna rzeczywistość polska*, w: T. Gardocka, J. Sobczak (red.), *Prawna ochrona dóbr kultury*, Toruń 2009, s. 7–26; M. Gołda-Sobczak, *Wolność korzystania z dóbr kultury i wolność badań naukowych*, „Media i Medioznawstwo” 2014, nr 1 (13/IV), s. 9–38; J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, *Свобода использования культурных ценностей в европейском правовом порядке*. Международные стандарты, w: Т.Л. Курас (ред.), „Правовая политика современной России: реалии и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции” 2014, Иркутск, s. 122–137.

²⁹ Zob. L. Garlicki, M. Derlatka, w: L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, wyd. 2, Warszawa 2016, s. 800. Zob. także M. Jabłoński, *Wolności z art. 73 Konstytucji RP*, w: B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 561; A. Frankiewicz, *Wolność w sferze sztuki i nauki według Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, w: M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Prawa człowieka – idea, instytucje, krytyka*, „Studia Erasmiana Wratislaviensia” 2010, z. IV, s. 236; tegoż, *Konstytucyjna regulacja dostępu do dóbr kultury i wolności korzystania z dóbr kultury*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 3, s. 63.

³⁰ M. Piechowiak, w: M. Safjan, M. Bosak (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I..., op. cit., s. 140.

³¹ Można mieć wątpliwości, czy kultura w ujęciu preambuły może być traktowana jako zasada konstytucyjna, czy też pojmowana jako wartość. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego częstokroć pewne stany rzeczy, zjawiska, zdarzenia, stosunki bądź zachowania bywają określone jako wartości. W ten sposób ujęto wolność wyrażania opinii jako wolność słowa. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 r., sygn. akt K 17/93, OTK 1994, cz. I, poz. 11, s. 90. W treści uzasadnienia stwierdzono: „Wolność wyrażania opinii, jako postać wolności słowa jest wartością konstytucyjną chronioną w art. 83 przepisów konstytucyjnych, nie ma jednakże charakteru absolutnego”. Przy okazji warto zauważyć, że w treści tego uzasadnienia stwierdzono: „Ograniczenie dopuszczalne jest w sposób wyraźny w innych przepisach konstytucyjnych bądź gdy konieczne jest wzajemne harmonizowanie wolności słowa z innymi zasadami, normami i wartościami konstytucyjnymi...”. W tej sytuacji Trybunał Konstytucyjny wyraźnie – przynajmniej w tym orzeczeniu – nie uznaje wartości konstytucyjnych za tożsame z zasadami i normami. Godzi się zauważyć, że wolność sumienia i wyznania także ujęto w uzasadnieniu jako wartość konstytucyjną. W teorii państwa i prawa opracowano koncepcje zasad prawa znajdującą zastosowanie we wszystkich gałęziach prawa. Wskazuje się przy tym, że zasady mogą być ujmowane opisowo bądź dyrektywalnie. Niekiedy stwierdza się, że wypowiedzi, którym w prawoznawstwie przypisuje się status zasad, mają charakter wypowiedzi opisowych,

Brak legalnej definicji słowa „kultura” powoduje, że może być ona w praktyce rozumiana bądź jako dziedzictwo kulturowe, bądź sprowadzona do pojęcia „dóbr kultury jako źródła tożsamości narodu”, ewentualnie do narodowego dziedzictwa kulturalnego. W literaturze przyjmuje się, że dziedzictwo narodowe, a ściślej rzecz biorąc, dziedzictwo kultury obejmuje nie tylko elementy materialne dorobku poprzednich pokoleń³², lecz także zespół myśli, uczuć. Przyjmuje się, że świadectwem kultury są jej wytwory, czyli dziedzictwo kultury³³. Do tego dziedzictwa zalicza się także dorobek naukowy, skutki wysiłków twórczych³⁴. Zwykło się przy tym wyróżniać materialne i niematerialne aspekty dziedzictwa kulturowego. Zwraca się także uwagę na trudności zaliczenia określonego dobra kultury do spuścizny kulturalnej konkretnego narodu³⁵. Podejmując w doktrynie próbę sformułowania definicji dziedzictwa kulturalnego, J. Pruszyński stwierdził, że jest nim

zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych, wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna, i wspólnoty cywilizacyjnej³⁶.

W literaturze podnosi się, że treść art. 6 Konstytucji stanowi jedną z bardziej szczegółowych zasad polityki państwa. Pod pojęciem zasad należy rozumieć postanowienia nakładające określone obowiązki na władzę publiczną i jej organy, które nie

dyrektywalnych lub oceniających. Zob. M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretyczno-prawne*, Poznań 2012, s. 23–30. Zob. w kwestii stosunku zasad do wartości: S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, *passim*. Zwraca się przy tym uwagę, że w procesie stosowania prawa nie wystarcza proste przywołanie określonej zasady, ale niezbędnym jest dokładne odtworzenie jej treści oraz podanie podstawy obowiązywania. M. Kordela, *Zasady prawa...*, op. cit., s. 23 i nast., 36. W polskiej doktrynie, w ślad za rozwiązaniami przyjętymi w literaturze anglosaskiej, wskazuje się, że najbardziej charakterystyczny rodzaj zdań prawnych kreują normy formułujące obowiązki obejmujące dwie uzupełniające się klasy: reguł oraz zasad. M. Atienza, J. Ruiz Manero, *A Theory of Legal Sentences*, Dordrecas 1998, s. ix; cyt. za M. Kordela, *Zasady prawa...*, op. cit., s. 36–37.

³² J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, w: J. Wawrzyniak, M. Kruk, J. Trzciniński (red.), *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna, prawo, praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2002, s. 130 i nast.

³³ J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury. Teorie. Dylematy restytucji*, „Przegląd Wschodni” 2002, t. 8, s. 360; K. Zeidler, *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego prawna ochrona*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, t. XII, s. 343–344.

³⁴ T. Kotarbiński, *Sprawność i błąd*, Warszawa 1970, s. 94.

³⁵ A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 104.

³⁶ J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski...*, op. cit., t. I, s. 125. Wypada zauważyć, że zdaniem J. Pruszyńskiego ochrona dziedzictwa w ścisłym tego słowa znaczeniu jest niewykonalna, ochrona ogólnie określonych „dóbr kultury” wątpliwa. Natomiast uzasadniona i możliwa do zrealizowania jest jedynie ochrona przedmiotów określonych rodzajowo, gatunkowo lub jednostkowo.

łączą się jednak z konkretnymi uprawnieniami jednostek. Nie ulega wątpliwości, iż kultura, pojmowana w art. 6 Konstytucji jako „źródło tożsamości narodu polskiego”, jest niewątpliwie jedną z części składowych dziedzictwa narodowego w rozumieniu art. 5 Konstytucji. Problem tożsamości pojawia się, kiedy przed jednostką staje większa możliwość wyborów. Dotyczą one wielu sfer życia, wykształcenia, zawodu, uczestnictwa w zrzeszeniach społecznych i politycznych, funkcjonowania w grupie społecznej. Szczególnie ważne wydają się pytania o tożsamość narodową i wiążąca się z nią czasem kwestią wyboru języka i religii.

Problematyka tożsamości narodowej należy do tych zagadnień, które leżą w polu zainteresowania kilku dyscyplin naukowych. Z jednej strony, jest ona przedmiotem badań socjologii, z drugiej, stanowi obiekt dociekań historyków, historyków prawa i idei, politologów, kulturoznawców, psychologów, etnologów. Rezultatem tego stanu rzeczy było stosowanie w toku eksploracji odnoszących się do treści, perspektyw i cech tożsamości narodowej różnych metod badawczych, właściwych przedstawicielom poszczególnych dyscyplin. Zjawisko to niewątpliwie poszerzyło i wzbogaciło pole badań, lecz doprowadziło też do nieporozumień, które utrudniają ocenę pojęcia tożsamości narodowej. Istotną sprawą okazała się kwestia siatek pojęciowych. O ile, aż do schyłku lat osiemdziesiątych, wydaje się w rozważaniach naukowych dominować pojęcie „świadomości społecznej” lub „świadomości historycznej”, o tyle od początku lat dziewięćdziesiątych, wraz z widoczną w Polsce eksplozją badań socjologicznych – w szczególności tych, których obiektem stało się pojęcie „narodu” – coraz częściej pojawiał się w publikacjach termin „tożsamość narodowa”. Większość badaczy zdawała się stać na stanowisku, iż określenia: „świadomość narodowa” i „tożsamość narodowa” to synonimy³⁷.

³⁷ Zob. H. Kubiak, *Świadomość i tożsamość narodowa. Swobodny wybór czy wymuszone zobowiązanie?*, w: K. Doktor, W. Kwaśniewicz, A. Kwilecki (red.), *Socjologia: Teoria i działanie. Księga pamiątkowa ku czci Władysława Markiewicza*, Warszawa 1997, s. 265–284; przedr. H. Kubiak, *U progu ery postwestfalskiej*, Kraków 2007, s. 214. W literaturze istnieje wiele rozpraw poświęconych wyłącznie analizie definicji tożsamości, wśród nich m.in. prace: Z. Bokszański, *Tożsamość, integracja, grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*, Łódź 1989; T. Paleczny, *Typy tożsamości kulturowej a procesy globalizacji*, w: K. Gorlach, M. Niezgodą, Z. Seręga (red.), *Władza, naród, tożsamość*, Kraków 2004; P. Schlesinger, *On National Identity: Some Conceptions and Misconceptions Criticized*, „Social Science Information” 1997, vol. 26. Nie wdając się w spór, czy tego typu założenie jest prawdziwe, wypada jedynie skonstatować, że zarówno jedno, jak i drugie z przytoczonych pojęć jest niezbyt ostre oraz bywało różnie rozumiane i tłumaczone. „Tożsamość” to potocznie rzecz biorąc: „bycie tym samym”, „identyczność” bądź „świadomość siebie, swoich cech i odrębności”. To wreszcie „fakty, cechy i dane personalne pozwalające wyróżnić, rozpoznać i zidentyfikować jakąś osobę”. W odniesieniu do społeczności tożsamość to „świadomość wspólnych cech i poczucie jedności” (S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 4, Warszawa 2003, s. 96). W tych słownikowych definicjach wyraźnie pojęcie tożsamości definiowane jest przy pomocy terminu świadomość, a między tymi określeniami stawia się znak równości. „Świadomość” to, potocznie ujmując: „wiedza o czymś”, „uświadomienie sobie czegoś”, „zdawanie sobie sprawy z czegoś”. To także „wspólne dla określonej grupy ludzi idee, poglądy, przekonania i cele”. Zauważając synonimiczność obu pojęć nie sposób jednak nie zauważyć, że pierwsze z nich (tj. „tożsamość”) zdaje się akcentować pewien stan „bierności”, „nieuchronności”. Natomiast „świadomość” charakteryzuje się pewnym ładunkiem emocjonalnym. W treści tego terminu zdaje się dochodzić do głosu przekonanie, iż świadomość jest rezultatem pewnego procesu, wynikiem dążenia do poznania przez określony podmiot swojej przynależności, jest efektem nieprzypadkowej identyfikacji. Na kwestię zauważonych różnic znaczeniowych nie zwracano jednak w literaturze szczególniejszej uwagi. Przyznać należy, iż postrzeganie ich ma charakter w dużej mierze subiektywny i intuicyjny.

W art. 35 Konstytucji zagwarantowano, że mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz służących tożsamości religijnej, a także do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej (art. 35 ust. 2)³⁸. Warto zauważyć, że Konstytucja z natury rzeczy nie zdefiniowała (bo nie mogła zdefiniować) pojęć „mniejszość narodowa” i „mniejszość etniczna”. Przyjęcie wspomnianych rozróżnień zaważyło jednak w istotny sposób nad kształtem późniejszych uregulowań. Warto pamiętać, że odróżnianie mniejszości narodowych od etnicznych nie ma w prawie międzynarodowym charakteru uniwersalnego, a oba pojęcia uznaje się za synonimy. Na gruncie Konstytucji nie są to jednak pojęcia równoznaczne, o czym przekonuje przebieg prac nad jej treścią oraz to, że ustawodawca w niektórych sytuacjach operuje tylko terminem „mniejszość narodowa”³⁹. Konstytucja wyraźnie wyróżnia element obiektywny – czyli faktyczne istnienie mniejszości, tak narodowej, jak i etnicznej – od subiektywnego, który pozwala obywatelowi na swobodę wyboru, czy życzy sobie ujawnić swą przynależność, czy też chce być traktowany jako członek mniejszości.

Warto zauważyć, że zakres podmiotowy wolności, o jakiej mowa w art. 35 Konstytucji, ograniczony jest tylko do obywateli polskich, pozostawiając poza polem swojego działania cudzoziemców bezpaństwowców, nawet takich, którzy przebywają w Polsce na stałe. Zakresem swoim art. 35 Konstytucji obejmuje jedynie te osoby, które „należą do mniejszości narodowych i etnicznych”, a więc jedynie takie, które rzeczywiście powiązane są z określoną mniejszością. Warto zauważyć, że wartości, o których mowa w art. 35 ust 1 Konstytucji, zostały ujęte w formie negatywnej, co oznacza, że władze publiczne powinny powstrzymać się od ingerencji w określone sfery. Prawa, o jakich

³⁸ Regulacja zawarta w art. 35 nie ma silnego oparcia w polskiej tradycji konstytucyjnej, mimo że, jak stwierdza się w literaturze, „problemy ochrony praw mniejszości były przedmiotem unormowania Konstytucji marcowej, tak w wymiarze indywidualnym (art. 109 ust. 1 i art. 110), jak i grupowym (art. 109 ust. 2)”, gdyż nie rozwinęły się na ich tle ani orzecznictwo, ani literatura. W okresie Polski Ludowej brak było (poza ogólnym zakazem dyskryminacji) szczególnych konstytucyjnych regulacji dotyczących sytuacji praw mniejszości. Starano się wówczas, głosząc tezę o polityczno-moralnej jedności narodu polskiego, zminimalizować możliwość kultywowania tradycji i uzewnętrzniania odrębności przez mniejszości narodowe. L. Garlicki, *Komentarz do art. 35 Konstytucji*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, T. III, Warszawa 2003, s. 4–5; zob. także, *Prawne aspekty mniejszości narodowych w Polsce*, „Materiały i Dokumenty” 1993, nr 52, BSE; M. Kallas, *Prace parlamentarne nad uregulowaniem statusu mniejszości w Polsce (1989–1995)*, „Przegląd Sejmowy 1995, nr 3, s. 63–78; por. także Z. Galicki, *Zapisy konstytucyjne dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych – praktyka polska*, „Materiały i Dokumenty” 1993, nr 52, BSE, Kancelaria Sejmu, Warszawa. O polityce państwa polskiego wobec mniejszości narodowych zob. S. Pawlak, *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Warszawa 2001, s. 130–134. Problematyka mniejszości była szczegółowo analizowana przez powołaną w toku obrad Sejmu X kadencji stałą Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Był to pierwsze tego typu ciało w pracach pierwszego Sejmu. Komisje takie istniały również w Sejmie późniejszych kadencji. Warto zauważyć, że żaden z projektów Konstytucji nie zawierał definicji pojęcia mniejszości narodowych, etnicznych i językowych.

³⁹ Por. art. 134 ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu RP, Dz.U. z 2001 r., Nr 46, poz. 499, zm. 2001 r., Nr 74, poz. 786, w którym jedynie komitety wyborcze utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacji mniejszości narodowych mogą korzystać ze zwolnienia list tych komitetów od konsekwencji pięcioprocentowego progu wyborczego, uprawniającego do podziału mandatów. Zob. S. Gebethner, *Wybory do Sejmu i do Senatu. Komentarz do ustawy z dnia 12 kwietnia 2001r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001, s. 2004 i nast..

mowa w art. 35 ust. 2 Konstytucji, określono natomiast w formie pozytywnej, co nakłada na władze publiczne obowiązek stworzenia warunków umożliwiających realizację tych praw⁴⁰. Zagwarantowano także, iż mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych oraz służących tożsamości religijnej, a także do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej (art. 35 ust. 2 Konstytucji). Ustrojodawca ujął w treści art. 35 Konstytucji kwestię kultury mniejszości narodowych i etnicznych w sposób dynamiczny, akcentując nie tylko wolność zachowania ich kultury, ale także jej rozwoju⁴¹.

Problematyka dziedzictwa narodowego nie jest nadmiernie eksploatowana w refleksjach natury prawnokonstitucyjnej. Wiąże się to niewątpliwie z tym, iż z treści art. 5 i 6 Konstytucji nie sposób, jak się wydaje, wypracować praw podmiotowych, a sprawy z tego obszaru pojawiają się głównie na tle sporów o charakterze administracyjnym, dotyczącym ochrony dóbr kultury⁴². W literaturze niekiedy kontestuje się także zagadnienie własności w odniesieniu do materialnego dziedzictwa kulturowego, proponując przyjęcie teorii wspólnej własności, w której konsekwencją powinna być zasada wolnego dostępu do wartości dziedzictwa kulturowego. Akcentuje się, że dziedzictwo kulturowe powinno być własnością publiczną, tak aby każdy miał równy dostęp do duchowych wartości, jakie to dziedzictwo w sobie zawiera⁴³. To ostatnie stanowisko z jednej strony wydaje się czerpać natchnienie z socjalistycznych koncepcji własności dzieł kultury i to w skrajnym, radzieckim pojmowaniu. Jest przy tym, w obecnych warunkach społeczno-ekonomicznych, całkowicie utopijne. Z drugiej – w odniesieniu do „duchowych wartości” – oznacza je należy za sprzeczne z koncepcją praw autorskich, chronionych nie tylko stosowną ustawą, ale przez liczne akty prawa międzynarodowego.

Przypomnieć na koniec wypada, iż jeśli na ochronę dziedzictwa kultury spojrzeć szerzej, w perspektywie chociażby Unii Europejskiej, to w obecnie jest ono zabezpieczane licznymi unijnymi aktami normatywnymi, mimo że polityka kulturalna państw członkowskich pozostaje ich domeną, a Unia może jedynie zachęcać te państwa do współpracy i uzupełniać ich działania⁴⁴. Niewątpliwie dziedzictwo narodowe jest jednym z elementów kształtującym tożsamość narodową, a na jego straży stoi także wolność korzystania z dóbr kultury.

⁴⁰ W literaturze podnosi się, że art. 35 gwarantuje mniejszościom uprawnienia: instytucjonalne (prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i służących ochronie tożsamości religijnej, a więc – prawo do własnego szkolnictwa, placówek kulturalnych i wyznaniowych, ale nie do tworzenia instytucji politycznych, administracyjnych, czy gospodarczych), proceduralne (do uczestniczenia w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości). Wynika z tego nie tylko możliwość, a wręcz konieczność powoływania przez mniejszości organizacji.

⁴¹ Zob. P. Czarny, w: M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I..., s. 808.

⁴² Zwraca na to uwagę A. Frankiewicz, *Znaczenie prawne regulacji dziedzictwa narodowego i dóbr kultury w rozdziale I Konstytucji RP*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2012, nr 3440, *Przegląd Prawa i Administracji* LXXXVIII, Wrocław, s. 9 i nast.

⁴³ Z. Kobyliński, *Czym jest, komu jest potrzebne i do kogo należy dziedzictwo kulturowe?*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2011, nr 7, s. 21–47.

⁴⁴ Kwestie te rozważał W. Sobczak, *Ochrona dziedzictwa kultury w systemie prawnym Unii Europejskiej*, „Środkoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 3, s. 105–123. Por. także w tym przedmiocie K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa europejskiego. Rozważania*, Kraków 2013, s. 15 i nast.

BIBLIOGRAFIA

- Atienza M., Ruiz Manero J., *A Theory of Legal Sentences*, Dordrecas 1998.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015.
- Banaszak G., Kmita J., *Spoleczno-regulacyjna koncepcja kultury*, Warszawa 1994.
- Banaś M., Krzywonos A., *Prawo do obywatelstwa*, w: B. Banaszak, A. Preisner, *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002.
- Bednarek S., *Pojmowanie kultury i jej historii we współczesnych syntezach dziejów kultury polskiej*, Wrocław 1995.
- Bokszański Z., *Tożsamość, integracja, grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie socjologicznej*, Łódź 1989.
- Brzózny N., *Chrześcijaństwo, Kościół, demokracja*, <https://idmjp2.pl/index.php/pl/wydarzenia/prelekcje/1157-wykklad-otwarty-chrzescijanstwo-kosciol-demokracja> (dostęp: 8.09.2018).
- Cieślak Ł., *Chrześcijaństwo – religia państwa i Kościoła*, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/21965/015.pdf> (dostęp: 8.09.2018).
- Czarnowski S., *Kultura*, w: *Dziela*, t. 1, Warszawa 1968.
- Dubisz S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1 i 4, Warszawa 2003.
- Działocha K., *Uwagi do art. 4 Konstytucji*, w: L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 5, Warszawa 2007.
- Florczak-Wątor M., *Uwagi do art. 5 Konstytucji*, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP, t. 1: Komentarz. Art. 1–86*, Warszawa 2016.
- Frankiewicz A., *Konstytucyjna regulacja dostępu do dóbr kultury i wolności korzystania z dóbr kultury*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2013, nr 3.
- Frankiewicz A., *Wolność w sferze sztuki i nauki według Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r. oraz Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, w: M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Prawa człowieka – idea, instytucje, krytyka*, „Studia Erasmiensia Wratislaviensia” 2010, nr 4.
- Garlicki L., *Komentarz do art. 35 Konstytucji*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2003.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2016.
- Galicki Z., *Zapisy konstytucyjne dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych – praktyka polska*, „Materiały i Dokumenty” 1993, nr 52, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Warszawa.
- Garlicki L., Derlatka M., w: L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2016.
- Gebethner S., *Wybory do Sejmu i do Senatu. Komentarz do ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001.
- Gerecka-Żołyńska A., *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9.
- Golka M., *Socjologia kultury*, Warszawa 2007.
- Gołda-Sobczak M., *Wolność korzystania z dóbr kultury i wolność badań naukowych*, „Media i Medioznawstwo” 2014, nr 1(13/IV).
- Gulczyński M., *Zasada zwierzchnictwa narodu*, w: W. Sokolewicz (red.), *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, Warszawa 1998.
- Habermas J., *Obywatelstwo a tożsamość narodowa: rozważania nad przyszłością Europy*, Warszawa 1993.

- Holton R., Turner B.S., Parsons T., *Parsons and Modernity*, London 1986.
- Horst G., Co oznacza „dziedzictwo chrześcijańskie”? w: *Europa dla Chrystusa!*, http://www.europe4christ.net/fileadmin/media/pdf/polish/List_do_Europy_5.pdf (dostęp: 8.09.2018).
- Jabłoński M., *Wolności z art. 73 Konstytucji RP*, w: B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002.
- Jackowski J.M., *Chrześcijańskie dziedzictwo narodu*, „Niedziela Ogólnopolska” 2016, nr 16.
- Jagielski J., *Obywatelstwo polskie: zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1998.
- Jasińska M., *Podstawowe prawa i wolności mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Politologia i Stosunki Międzynarodowe” 2007, nr 2.
- Kallas M., *Prace parlamentarne nad uregulowaniem statusu mniejszości w Polsce (1989–1995)*, „Przegląd Sejmowy” 1995, nr 3.
- Kłoskowska A., *Kultura masowa*, Warszawa 1980.
- Kłoskowska A., *Socjologia kultury*, Warszawa 1981.
- Kobyliński Z., *Czym jest, komu jest potrzebne i do kogo należy dziedzictwo kulturowe?*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2011, nr 7.
- Konarski W., *Naród, mniejszość, nacjonalizm, religia – przyczynek do dyskursu o pojęciach i powiązaniach między nimi*, w: A. Hołub (red.), *Narody XXI wieku*, Olsztyn 2007.
- Konopacki S., *Obywatelstwo europejskie w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Łódź 2005.
- Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretyczno-prawne*, Poznań 2012.
- Kotarbiński T., *Sprawność i błąd*, Warszawa 1970.
- Kowalski K., *O istocie dziedzictwa europejskiego. Rozważania*, Kraków 2013.
- Krapiec M., *Teokracja*, „Gazeta Wyborcza” 1993, nr 215.
- Kroeber A., *Istota kultury*, Warszawa 1973.
- Kroeber A., Kluckhohn C., *Culture. A Critical Review on Concepts and Definitions*, “Papers of Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology” 1952, no. 47(1), <https://ia801409.us.archive.org/19/items/papersofpeabodymvol47no1peab/papersofpeabodymvol47no1peab.pdf> (dostęp: 8.09.2018).
- Kubiak H., *Świadomość i tożsamość narodowa. Swobodny wybór czy wymuszone zobowiązanie?*, w: K. Doktor, W. Kwaśniewicz, A. Kwilecki (red.), *Socjologia: Teoria i działanie. Księga pamiątkowa ku czci Władysława Markiewicza*, Warszawa 1997.
- Kubiak H., *U progu ery postwestfalskiej*, Kraków 2007.
- Kultura wyrazem człowieczeństwa i tożsamości narodów*, <http://civitaschristiana.pl/kultura-wyrazem-czowieczestwa-i-tosamoci-narodow/> (dostęp: 8.09.2018).
- Kumaniecki K. (red.), *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1968.
- Magoska M., *Obywatel w procesie zmian*, Kraków 2001.
- Malinowski B., *Naukowa teoria kultury*, w: *Szkice z teorii kultury*, Warszawa 1958.
- Marshall T.H., *Class, Citizenship and Social Development*, London 1963.
- Mulvey S., *Wartości europejskie – zjednoczeni w różnorodności?*, http://www.bbc.co.uk/polish/040114_europe_values.shtml (dostęp: 8.09.2018).
- Nasta W., *Co to są wartości chrześcijańskie*, „Polityka” 1992, nr 48.
- Orłowski W., w: W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, Warszawa 2009.
- Palczyński T., *Typy tożsamości kulturowej a procesy globalizacji*, w: K. Gorlach, M. Niezgoda, Z. Seręga (red.), *Władza, naród, tożsamość*, Kraków 2004.

- Parsons T., *The System of Modern Societies*, New York 1971.
- Pawlak S., *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Warszawa 2001.
- Piechowiak M., *Uwagi do preambuły*, w: M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2016.
- Piwowarski W., *Wartości podstawowe*, „Ład” 1993, nr 2.
- Prawne aspekty mniejszości narodowych w Polsce*, „Materiały i Dokumenty” 1993, nr 52, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa.
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1 i 2, Kraków 2001.
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury. Teorie. Dylematy restytucji*, „Przegląd Wschodni” 2002, vol. 8.
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, w: J. Wawrzyniak, M. Kruk, J. Trzeciński (red.), *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna, prawo, praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2002.
- Przeczyszewski M., *Kościół katolicki w Polsce dziś*, <http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=4501> (dostęp: 8.09.2018).
- Safjan M., Bosek L., *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2016.
- Salij J., *Co to są wartości chrześcijańskie*, „Polityka” 1992, nr 48.
- Sarnecki P., w: *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2008.
- Sarnecki P., *Uwagi do art. 5 Konstytucji*, w: L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2016.
- Schlesinger P., *On National Identity: Some Conceptions and Misconceptions Criticized*, “Social Science Information” 1997, vol. 26.
- Simmel G., *O istocie kultury*, w: *Filozofia kultury. Wybór esejów*, Kraków 2007.
- Smoktunowicz E., *Status administracyjno-prawny obywatela*, w: *System prawa administracyjnego*, t. 4, Wrocław 1980.
- Smoktunowicz E. (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok–Warszawa 2000.
- Sobczak J., *Europa mniejszości. Standardy prawne ochrony mniejszości narodowych i etnicznych oraz ich realizacja w polskim systemie prawnym*, w: M. Musiał-Karg (red.), *Europa XXI wieku. Perspektywy i uwarunkowania integracji europejskiej*, Poznań 2007.
- Sobczak J., *Kryzys polskiej tożsamości narodowej, narodziny tożsamości europejskiej – antynomie, dylematy, miraż*, w: M. Janowski, J. Jonczek, L. Ślepowroński (red.), *Quo vadis Europa? Kulturowe oblicza Europy*, t. 1, Szczecin 2008.
- Sobczak J., *Kryzys polskiej tożsamości narodowej, narodziny tożsamości europejskiej – antynomie, dylematy, miraż*, w: L. Dyczewski, D. Wadowski (red.), *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*, Lublin 2009.
- Sobczak J., *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w polskim porządku prawnym*, w: J. Sobczak, A.W. Mikołajczak, B. Hordecki (red.), *Zderzenie czy dialog państw narodowych w Europie*, Poznań 2008.
- Sobczak J., *Wokół problemu definicji mniejszości narodowych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2003, nr 1.
- Sobczak J., *Wolność korzystania z dóbr kultury – standardy europejskie i konstytucyjna rzeczywistość polska*, w: T. Gardocka, J. Sobczak (red.), *Prawna ochrona dóbr kultury*, Toruń 2009.
- Sobczak J., Gołda-Sobczak M., *Свобода использования культурных ценностей в европейском правовом порядке. Международные стандарты*, w: Т.А. Купас (red.), *Правовая политика*

- современной России: реалии и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции, Irkutsk 2014.*
- Sobczak W., *Ochrona dziedzictwa kultury w systemie prawnym Unii Europejskiej*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2009, nr 3.
- Sokolewicz Z., *Obywatelstwo a narodowość. Uwagi w związku z ustanowieniem obywatelstwa Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 1997, nr 1.
- Sondel J. (red.), *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2006.
- Sosnowski J., *Respekt dla wartości*, „Gazeta Wyborcza” 1993, nr 15.
- Szczypiński O., *Chrześcijaństwo jako źródło kultury europejskiej w myśli Josepha Ratzingera*, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/5421/chrzescijanstwo_jako_zrodlo_kultury.pdf?sequence=1 (dostęp: 8.09.2018).
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1988.
- Taylor Ch., *The Liberal-Communitarian Debate*, w: N.L. Rosenblum (red.), *Liberalism and the Moral Life*, Cambridge 1989.
- Trzciniński J., *Obywatelstwo w Europie. Idea i jej wyraz formalny w perspektywie historycznej*, „Studia Europejskie” 2002, nr 2.
- Trzciniński J., *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Warszawa 2006.
- Witkowski Z., w: Z. Witkowski, A. Bień-Kacała (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2015.
- Witkowski Z., *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2009.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wyrzykowski M., *Obywatel i biurokracja*, w: A. Rzepliński (red.), *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, Warszawa 1993.
- Zeidler K., *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego prawna ochrona*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2004, vol. 12.
- Znaniński F., *Nauki o kulturze*, Warszawa 1971.
- Zwoliński A., *Wprowadzenie do rozważań o narodzie*, Kraków 2005.

NATIONAL HERITAGE IN THE POLISH CONSTITUTIONAL ORDER

Abstract

In accordance with Article 5 of the Constitution, the Republic of Poland safeguards the national heritage, which is a constitutional value, in the same way as it safeguards independence. The national heritage can be understood as culture rooted in the Christian heritage of the Nation, as it is laid down in the Preamble, or cultural heritage referred to in Article 6 para. 2 of the Constitution. This latter concept seems to be an integral part of the national heritage. The national heritage cannot, as it has been proved, be perceived as the heritage of the Polish ethnic nation, although the term “nation” used in the Constitution can be interpreted in various ways. In practice, the status of national minorities’ cultural heritage and whether it is part of the Polish national heritage also constitute a problem.

Key words: national heritage, cultural heritage, nation, national minority, culture, national identity

DZIEDZICTWO NARODOWE W POLSKIM PORZĄDKU KONSTITUCYJNYM

Streszczenie

Dziedzictwa narodowego, będącego wartością konstytucyjną, strzeże, podobnie jak niepodległości, Rzeczpospolita Polska, zgodnie z art. 5 Konstytucji. Może być ono pojmowane jako kultura zakorzeniona w chrześcijańskim dziedzictwie narodu, tak jak to ujmuje preambuła, lub jako dziedzictwo kulturalne, o którym mowa w art. 6 ust. 2 Konstytucji. To ostatnie wydaje się integralną częścią dziedzictwa narodowego. Dziedzictwo narodowe nie może być, jak dowiedziono, ujmowane jako dziedzictwo polskiego narodu etnicznego, aczkolwiek używane w Konstytucji pojęcie „naród” bywa różnie interpretowane. W praktyce problemem jest także status dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych i to, czy wchodzi ono w skład polskiego dziedzictwa narodowego.

Słowa kluczowe: dziedzictwo narodowe, dziedzictwo kulturowe, naród, mniejszość narodowa, kultura, tożsamość narodowa

PATRIMONIO NACIONAL EN EL ORDEN JURÍDICO CONSTITUCIONAL

Resumen

El patrimonio nacional es un valor constitucional, lo protege, tal como la independencia de la República de Polonia, el art. 5 de la Constitución. Puede entenderse como cultura con raíces en el patrimonio nacional cristiano, tal como lo denomina el preámbulo, o bien como patrimonio cultural, al que se refiere el art. 6 ap. 2 de la Constitución. Este último parece formar parte integral del patrimonio nacional. El patrimonio nacional no puede entenderse, tal como se demuestra, como patrimonio de la nación polaca étnica, aunque el término “la nación” utilizado en la Constitución puede interpretarse de varias formas. En la práctica, el estatus del patrimonio cultural de minorías y su inclusión en el patrimonio nacional polaco nacionales causa problemas.

Palabras claves: patrimonio nacional, patrimonio cultural, nación, minoría nacional, cultura, identidad nacional

НАКОПИТЕЛЬНАЯ ПРАВОВАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ И ИСТЕЧЕНИЕ СРОКА ДАВНОСТИ СУДИМОСТИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Резюме

Проблематика, касающаяся отношений между накопительной правовой классификацией и истечением срока давности судимости в уголовном праве не столь часто служит предметом более широкого обсуждения в предметной литературе. Речь идёт о ситуации, в которой правовые положения, касающиеся различных санкций, соприкасаются между собой, а в случае преступления, содержащемся в одном из них, срок давности судимости уже истёк. Возникает

вопрос: следует ли классифицировать положение, определяющее это действие, на основании приговора, или его следует пропустить? В практике правосудия разработаны две крайние позиции в этой области, что побудило Первого Председателя ВС представить заявление в Верховный суд о принятии Постановления по этому вопросу, которое унифицировало бы судебную практику. Постановление было принято Верховным судом 20 сентября 2018 года по делу I KZP 7/18. Целью настоящего исследования является попытка решения представленной проблематики, отличного от предложенного в Постановлении Верховного суда.

Ключевые слова: право, уголовное право, накопительная правовая классификация, истечение срока давности судимости.

DAS NATIONALERBE IM POLNISCHEN GRUNDGESETZSYSTEM

Zusammenfassung

Das Nationalerbe als Grundgesetzwert wird von der Republik Polen gemäß Art. 5 des Grundgesetzes (GG) bewahrt, ähnlich wie die Unabhängigkeit es wird. Es kann als verwurzelte Kultur im christlichen Nationalerbe entgegengenommen werden, so, wie es die Präambel oder das Kulturerbe bestimmt, wovon die Rede im Art. 6 Abschn. 2 des GG ist, welches einen integralen Bestandteil des Nationalerben zu bilden scheint. Das Nationalerbe kann nicht nachweislich als Erbe des polnischen ethnischen Volkes aufgefasst werden, obwohl laut GG der Begriff „Volk“ verschiedentlich interpretiert wird. Ein anderes praktisches Problem ist auch der Status des Kulturerben von Volksminderheiten und die Tatsache, ob es als ein Teil des polnischen Nationalerben zählt.

Schlüsselwörter: Nationalerbe, Kulturerbe, Volk, Volksminderheit, Kultur, Volksidentität

LE PATRIMOINE NATIONAL DANS L'ORDRE CONSTITUTIONNEL POLONAIS

Résumé

Le patrimoine national étant une valeur constitutionnelle, tout comme l'indépendance, est gardé par la République de Pologne, conformément à l'article 5 de la Constitution. Il peut être compris comme une culture enracinée dans l'héritage chrétien de la nation, tel qu'il est inclus dans le préambule ou l'héritage culturel mentionné à l'article 6 paragraphe 2 de la Constitution. Ce dernier semble faire partie intégrante du patrimoine national. Le patrimoine national ne peut être, comme il a été exposé, présenté comme un patrimoine de la nation ethnique polonaise, bien que le terme «nation» utilisé dans la Constitution soit interprété différemment. En pratique, le problème concerne également le statut du patrimoine culturel des minorités nationales et son appartenance ou non au patrimoine national polonais.

Mots-clés : patrimoine national, patrimoine culturel, nation, minorité nationale, culture, identité nationale

PATRIMONIO NAZIONALE NELL'ORDINE COSTITUZIONALE POLACCO

Sintesi

Il patrimonio nazionale, che è un valore costituzionale, viene custodito in modo analogo all'indipendenza dalla Repubblica di Polonia, conformemente all'articolo 5 della Costituzione. Esso può essere inteso come una cultura radicata nel patrimonio cristiano della nazione, così come è presentato nel preambolo, o come il patrimonio culturale di cui all'articolo 6. paragrafo 2 della Costituzione. Quest'ultimo sembra essere parte integrante del patrimonio nazionale. Il patrimonio nazionale non può, come è stato ricavato, essere considerato come patrimonio della nazione etnica polacca, anche se il termine "nazione" usato nella Costituzione può essere interpretato in modo diverso. In pratica, anche lo status del patrimonio culturale delle minoranze nazionali e la sua appartenenza o meno al patrimonio nazionale polacco è un problema.

Parole chiave: patrimonio nazionale, patrimonio culturale, nazione, minoranza nazionale, cultura, identità nazionale

Cytuj jako: Sobczak J., *National heritage in the Polish constitutional order* [Dziedzictwo narodowe w polskim porządku konstytucyjnym], „*Ius Novum*” 2019, vol. 13, nr 2, s. 147–166. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.20/j.sobczak

Cite as: Sobczak, J. (2019). 'National heritage in the Polish constitutional order'. *Ius Novum*, vol. 13 (2): 147–166. DOI: 10.26399/iusnovum.v13.2.2019.20/j.sobczak